

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΣ

Κείμενα για τή νεοελληνική γλώσσα

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ - 17

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΣ

Εικόνα εξωφύλλου:

Γιάννης Μόραλης, *Μαρέτα για την τοιχογράφηση του εστιατορίου «Διώνσος» στην Ακρόπολη*, 1963, αύγοτέμπερα, 17 × 15
Μουσείο Μπενάκη, αρ. εύρ. 45213

© 2017 Για την έκδοση: Μουσείο Μπενάκη – Τασία Εύθυμιάτου-Άλισανδράτου

Άπαγορεύεται η όλική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση
ή αναπαραγωγή τών κειμένων ή του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

Μουσείο Μπενάκη, Κουμπάρη 1, 10674 Αθήνα
Τηλ.: 210-3671000, Φαξ: 210-3671063
E-mail: benaki@benaki.gr
www.benaki.gr

ISSN 1790-7578
ISBN 978-960-476-214-9

ΓΙΩΡΓΟΣ Γ. ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΣ
Κείμενα για τή νεοελληνική γλώσσα
ξ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΦΡΟΝΤΙΔΑ

Τασία Εύθυμιάτου-Άλισανδράτου – Δημήτρης Άρβανιτάκης

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

ΑΘΗΝΑ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΡΒΑΝΙΤΑΚΗΣ, Σημείωμα για την έκδοση.....	11
ΤΑΣΙΑ ΕΥΘΥΜΙΑΤΟΥ-ΑΛΙΣΑΝΔΡΑΤΟΥ, Εισαγωγικά.....	13

Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ: ΓΕΝΙΚΑ – ΙΣΤΟΡΙΑ – ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

Δημοτική, καθαρεύουσα και κοινωνία: Μια απάντηση.....	19
Τò γλωσσικό ζήτημα: Άπαντούμε.....	21
Π. Βλαστός: Ή ελληνική και μερικές άλλες παράλληλες διγλωσσίες.....	23
Τò κεφαλονίτικο ιδίωμα.....	27
Ένας έγκυρος οδηγός για τή σωστή χρήση τής δημοτικῆς. Έμμ. Κριαρά: Άρθρα και σημειώματα ενός δημοτικιστῆ.....	29
Ή Συναγωγή Νέων Λέξεων του Στέφανου Α. Κουμανούδη.....	35
Πώς μαθαίνεται ή δημοτική.....	49
Άνάγκη προβληματισμού.....	55
Τὰ γλωσσικά πεντάλεπτα τής τηλεόρασης.....	59
Μερικές άπλες σκέψεις για τή σημερινή δημοτική.....	65
Τò επώνυμο Άλισανδράτος τής Κεφαλονιάς.....	77
Ή νεοελληνική Κοινή και τὰ λόγια στοιχειῶ της.....	81
Σοφόν τò σαφές.....	101
Ό λόγος ό προφορικός και ό λόγος ό γραπτός: Σκέψη - Λόγος - Εικόνα.....	109
Photis Apostolopoulos: <i>Inventaire methodique de Linguistique Byzantine</i>	119
Τὰ ΜΜΕ και ή γλώσσα. Γλωσσικές παρατηρήσεις στη νεοελληνική Κοινή τής εποχῆς μας.....	125
Ένα ανέκδοτο γράμμα διαμαρτυρίας του Παναγιώτη Βεργιωτῆ προς τόν καθηγητῆ Γεώργιο Ν. Χατζιδάκι (1910).....	135

Β΄ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: <i>Οί νέοι και τὸ γλωσσικὸ ζήτημα</i>	145
Τρία νέα βιβλία τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη: <i>Μνημόσυνα, Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις</i>	147
Ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης καὶ ὁ δημοτικισμὸς	167
Ἡ Ἀπολογία τῆς δημοτικῆς τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη	187
Ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης καὶ ἡ προσφορά του στὴ δημοτικὴ	189
Ἡ Γραμματικὴ τοῦ Τριανταφυλλίδη καὶ ὁ κ. Ἀλέξανδρος Σχινᾶς	195

Γ΄ ΛΕΞΙΚΑ – ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ – ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ

Ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος καὶ τὸ <i>Νεοελληνικὸ Συντακτικὸ</i> του	203
Τὰ νεοελληνικὰ λεξικά. Συνοπτικὸ διάγραμμα	211
Ὁ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶς καὶ τὸ <i>Λεξικὸ</i> του τῆς <i>Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Δημόδου</i> ς Γραμματείας 1100-1669	255
Ἕνα πολύτιμο ἐλληνοϊταλικὸ λεξικόν	267
Ἡ <i>Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ</i> τοῦ Ἀγαπητοῦ Τσοπανάκη. Σύντομη ἐπισκόπηση	271
Τὸ <i>Λεξικὸ</i> τῆς <i>Σύγχρονης Δημοτικῆς Γλώσσας</i> τοῦ Ἐμμ. Κριαρᾶ	285
Πρόταση γιὰ ἓνα λεξικὸ τῶν ἰδιωματισμῶν τῆς ἐπτανησιακῆς λογοτεχνίας καὶ τῆς ἀντίστοιχης δημόδους γραμματείας	295

Δ΄ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Τὸ <i>Ταξίδι</i> τοῦ Ψυχᾶρη (1888) καὶ ἡ ἐπίδρασή του στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία	305
Ἡ γλωσσικὴ εὐαισθησία τοῦ Παλαμᾶ	335
Παρατηρήσεις γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Κ. Θεοτόκη	347

Ε΄ ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Τὰ Νέα Ἑλληνικά στὴ Μέση Παιδεία	359
Τὰ Νέα Ἑλληνικά καὶ ἡ διδασκαλία τους στὴ Μέση Ἐκπαίδευση. Συνέντευξη τοῦ Γ.Γ. Ἀλισανδράτου στὴ Γιολάντα Πατεράκη	363
Τὰ Ἀρχαῖα Ἑλληνικά στὸ Λύκειο	369

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	375
------------------------	-----

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΗ

ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΠΟΥ ΑΠΑΡΤΙΖΟΥΝ τὴν παρούσα ἔκδοση ἀποδίδουν ἀνάγλυφα μία ἀπὸ τὶς βασικὲς φιλολογικὲς καὶ κοινωνικὲς μέριμνες τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου: τὴν υπεράσπιση τῆς δημοτικῆς μας γλώσσας. Τὸ χρονικὸ εἶδος ποὺ καλύπτουν, ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1930 μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, εἶναι ἀψευδῆς μάρτυρας τῆς ἐπίμονης ἐνασχόλησής του μὲ τὶς ποικίλες πτυχεῖς τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος. Ἀπὸ τὶς πρώτες, πρωτόλειες, ἐνασχολήσεις του μέχρι τὶς λεπτορρηγμένες, συστηματικὰ ἐπεξεργασμένες σφαιρικὲς ἀναλύσεις τῶν τελευταίων χρόνων, ἀναδύεται ἕνας ἐπίμονος ἀγώνας ὄχι μόνον γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς γλώσσας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προστασία της ἀπὸ τὶς ἀκρότητες καὶ τὶς ὑπερβολὲς ποὺ φαλιδίδευαν τὴν προσπάθεια.

Οἱ θεματικὲς τῶν κειμένων καὶ ἡ ὀπτική τοῦ συγγραφέα ἐπιτρέπουν στὸν σημερινὸ ἀναγνώστη νὰ ἀντιληφθεῖ εὐκόλα ὅτι ὁ Ἀλισανδράτος ἐντάσσεται ἀναμφισβήτητα ἀφενὸς στὸν ἀστερισμὸ τῶν ἀπόψεων τοῦ δασκάλου του, τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη, καὶ ἀφετέρου σὲ μία χρονικὰ βαθύτερη παράδοση, στὴ «σχολή» τῆς σκέψης ἐκείνης ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὀνομαστεῖ «ἐπτανησιακὴ θεωρία» γιὰ τὴ γλώσσα. Σὲ αὐτοὺς τοὺς δύο κόσμους χρωστάει ὄχι μόνον τὰ μεθοδολογικὰ ἐργαλεῖα τῆς μελέτης τοῦ γλωσσικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν σπουδαιότερο: τὴ νηφαλιότητα καὶ τὴν ἀπόρριψη κάθε φανατισμοῦ, τὴν ὀργανικὴ σύνδεση τῆς ἐπιλογῆς τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου μὲ τὶς ἀνάγκες τῆς ἐκπαίδευσης, μὲ τὶς προοπτικὲς τῆς λογοτεχνίας, μὲ τὴν αὐτοσυνειδησία τοῦ ἔθνους.

Ὁ λόγιος καὶ δάσκαλος Ἀλισανδράτος ὄχι μόνον ἀντιλαμβάνονταν ὀρθὰ τὴν ἀνάγκη υἰοθέτησης τῆς δημοτικῆς γλώσσας, ἀλλὰ κατανοοῦσε ἀκόμα περισσότερο μία ἄλλη ἀνάγκη, ποὺ ἀποτελέσει κρίσιμο αἰτούμενο στὴν ἱστορία τοῦ γλωσσικοῦ μας ζητήματος ἤδη ἀπὸ τὸν δέκατο ὄγδοο αἰῶνα: τὴν ὀργάνωση τῆς γλώσσας μέσα ἀπὸ τὴ συγκρότηση τῆς γραμματικῆς, τοῦ λεξικοῦ καὶ τοῦ συνακτικοῦ της. Ἡ ὀργάνωση τῆς γλώσσας στὰ τρία αὐτὰ ἐπίπεδα ὄχι μόνον θὰ ἐμπέδωνε τὸ γλωσσικὸ ὄργανο στὶς συνειδήσεις, ἀλλὰ καὶ θὰ θωράκιζε τὴν ἴδια τὴν οὐσία της. Μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ μὴν ἀσχολήθηκε ἐρευνητικὰ καὶ συστηματικὰ μὲ τὰ παραπάνω, ὑπῆρξε ὅμως πάντα παρὼν στὶς συζητήσεις καὶ μὲ τὰ πολυποικίλα δημοσιεύματα καὶ κριτικὰ κείμενά του, ὑπερασπίστηκε αὐτὲς τὶς προσπάθειες σὲ ὄχι πάντα εὐκόλους καιροὺς.

Τὰ γραπτὰ ποὺ ἀποτελοῦν τὴν παρούσα ἔκδοση εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς

έπιλογῆς ἀπὸ ἓνα πολὺ μεγαλύτερο σύνολο δημοσιευμένων ἢ ἀδημοσίευτων κειμένων πὺ ἀπόκεινται στὸ Ἀρχεῖο του. Οἱ θεματικές, ἐπίσης, καθρεφτίζουν τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς τομεῖς καὶ τὰ προβλήματα πὺ προανέφερα.

Γιὰ τὸν τρόπο παρουσίας τῶν κειμένων στὴν παρούσα ἔκδοση, χρειάζεται νὰ σημειώσουμε ὅτι ἐκσυγχρονίστηκε, ἐνοποιήθηκε καὶ ὁμοιομορφήθηκε τὸ σύστημα ὑποσημειώσεων καὶ παραπομπῶν. Ὡς πρὸς τὴ στίξη καὶ τὴν ὀρθογράφηση τῶν κειμένων τοῦ Ἀλισανδράτου, στὰ μὲν πρῶτα, τὰ («νεανικά») του κείμενα, διατηρήθηκε ἡ χαρακτηριστικὴ πρῶμη ὀρθογραφία του, στὰ δὲ ὑπόλοιπα ἀκολουθήθηκε ἡ βασικὴ φιλοσοφία τῆς δημοτικῆς, ὅπως αὐτὴ ἀποτυπώθηκε μὲ τὴν ἀναπροσαρμογὴ τῆς *Γραμματικῆς* τοῦ Τριανταφυλλίδη, τὸ 1976, καὶ τὴν ὅποια ἀκολουθοῦσε ὁ Ἀλισανδράτος. Ὡς πρὸς τὰ παραθέματα ἐντὸς τῶν κειμένων τοῦ Ἀλισανδράτου, διατηρήθηκε ἡ στίξη καὶ ἡ ὀρθογράφηση τῶν συγγραφέων τους καὶ τῶν βασικῶν ἐκδόσεων τους (γιὰ τὰ κείμενα τοῦ Τριανταφυλλίδη ἀκολουθήσαμε τὴν ἔκδοση τῶν *Ἀπάντων* του ἀπὸ τὸ Ἰδρυμα Τριανταφυλλίδη), κάτι πὺ δὲν συνέβαινε πάντα στὶς πρῶτες ἐκδόσεις τῶν κειμένων τοῦ Ἀλισανδράτου. Τέλος, σὲ ὅλα τὰ κείμενα σημειώνεται, ὅπου ὑπάρχει, ἡ πρῶτη ἔκδοση, ἐνῶ κάθε παρέμβαση τοῦ ἐπιμελητῆ δηλώνεται στὴν οἰκεία θέση (Σ.τ.Ε.).

Στὴν ἐπιλογὴ καὶ τὴν ὀργάνωση τοῦ ὕλικου, ὅπως καὶ σὲ ὅλα τὰ στάδια τῆς ἔκδοσης, εἶχαμε τὴν ἀμέριστη συμπαράσταση καὶ τὴν ὑποδειγματικὴ συνεργασία τῆς κυρίας Τασίας Εὐθυμιάτου-Ἀλισανδράτου, ἡ ὅποια ἀντιμετωπίζει πάντα μὲ τὸν ἀμόζοντα σεβασμὸ καὶ τὴν ἀνάλογη ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα τὸ ἔργο τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου. Θὰ ἤθελα νὰ τὴν εὐχαριστήσω γιὰ τὴ συμβολὴ της, ὅπως καὶ ὅλους τοὺς συνεργάτες γιὰ τὸ ἄρτιο καὶ καλαίσθητο ἐκδοτικὸ ἀποτέλεσμα.

Δημήτρης Ἀρβανιτάκης
Μουσεῖο Μπενάκη

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

ΑΚΟΜΗ ΜΙΑ ΕΚΔΟΣΗ στη σειρά «Βιβλιοθήκη του Μουσείου Μπενάκη», από τὰ πλούσια κατάλοιπα τοῦ Ἀρχείου τοῦ Γιώργου Γ. Ἀλισανδράτου, ἐπικεντρωμένη αὐτὴν τὴ φορά στὴ νεοελληνικὴ γλώσσα, πού, καθὼς ὅλους σχεδὸν τοὺς διανοούμενους τῆς ἐποχῆς του, τὸν ἀπασχόλησε ἰδιαίτερα. Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, ὡς φωτισμένος δάσκαλος, τὸ ἀντιμετώπισε θεωρητικὰ ἀλλὰ καὶ πρακτικὰ, στὴν καθημερινὴ ἐκπαιδευτικὴ πράξη.

Ἐνας φιλόλογος τῆς γενιᾶς τοῦ Ἀλισανδράτου ἀποκοτοῦσε μίαν γενικότερη παιδείαν σχετιζόμενη μὲ τὸ ἐπάγγελμα πού θὰ ἀκολουθοῦσε, συνηθέστατα ἐκεῖνο τοῦ καθηγητῆ σὲ Γυμνάσια τότε, Γυμνάσια καὶ Λύκεια σήμερα. Στὰ φοιτητικὰ του χρόνια δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ὁ χωρισμὸς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς σὲ Κλασικὸ καὶ Ἱστορικὸ – Ἀρχαιολογικὸ Τμῆμα καὶ φυσικὰ δὲν ὑπῆρχαν οὔτε οἱ σημερινοὶ τομεῖς. Ἡ σχολὴ ἦταν μὲν ἐνιαία, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν σήμαινε ὅτι τὰ μαθήματα πού διδάσκονται σήμερα στὰ διάφορα τμήματα δὲν διδάσκονταν καὶ στὴν ἐποχὴ τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου. Τὸ ἀντίθετο· θὰ πρόσθετα, μάλιστα, ὅτι διδάσκονταν μὲ πολλὴ σοβαρότητα ἕως καὶ ἐπιμελημένη σχολαστικότητα. Ἀπόδειξη, οἱ θαυμάσιες πανεπιστημιακὲς σημειώσεις καὶ οἱ ἀριστερὲς ἀσκήσεις Ἐπιγραφικῆς τοῦ φοιτητῆ Ἀλισανδράτου.

Αὐτὴ ἡ γενικὴ κατάρτιση βοήθοῦσε ἴσως περισσότερο ὅσους διέθεταν μίαν φυσικὴ κλίση, μίαν ἐφεση στὸν τύπο ἐκεῖνο τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου πού ὀνομάζουμε λόγιον, πολυμαθὴ ἐπιστήμονα. Κατὰ τὴν ἀποψή μου ἕνας τέτοιος εὐρυμαθὴς φιλόλογος καὶ ἐρευνητῆς, ἕνας («λεπτοεργὸς τῆς ἐρευνας»), κατὰ τὸν φίλον κύριον Μιχάλη Μερακλή, ἦταν καὶ ὁ Γιώργος Ἀλισανδράτος. Κι αὐτό, γιὰτὶ ἀπὸ προσωπικὴ ἐπιλογή, μάλιστα σὲ μίαν παλαιότερη ἐποχὴ θεώρησης τῆς φιλολογίας ὡς ἐπιστῆμης, ὀδηγήθηκε στὴ συνεξέταση στοιχείων καὶ ἀπὸ ἄλλες συναφεῖς ἐπιστῆμες, τίς λεγόμενες σήμερα Ἐπιστῆμες τοῦ Ἀνθρώπου. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐνδιαφερόταν πάντοτε νὰ ἀναλύει μὲ ξεχωριστὴ ἐπάρκεια, ἐνδελεχὴ πρωτογενὴ ἔρευνα καὶ ἀντικειμενικότητα τὸ ἱστορικὸ ἢ κοινωνικὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖο δροῦσε ἕνας λογοτέχνης ἢ στὸ ὁποῖο ἐντασσόταν ἕνα ἱστορικὸ γεγονός ἢ ἕνα κοινωνικὸ ζήτημα. Ἔτσι, γιὰ παράδειγμα, κατέγραψε ὄχι μόνον τίς θέσεις καὶ τοὺς ἀγῶνες τοῦ Ἰωσήφ Μομφερράτου καὶ τοῦ Ἡλία Ζερβοῦ-Ἰακωβάτου γιὰ τὸν Ριζοσπαστισμὸ στὰ Ἐπτάνησα, ἀλλὰ καὶ τίς ἀντιρρητικὲς ἀπόψεις καὶ διαφοροποιήσεις, ὡς πρὸς τὸ ἴδιο θέμα, τοῦ

Κωνσταντίνου Λομβάρδου, τοῦ Ἰάκωβου Πολυλά, τοῦ Ἀνδρέα Λασκαράτου, τοῦ Νικολάου Κονεμένου καὶ ἄλλων.¹

Ἡ κριτική του ματιὰ στράφηκε καὶ στὸν χῶρο τῆς Συγκριτικῆς Φιλολογίας. Οἱ μελέτες του στὸν τομέα αὐτὸν ἀναδεικνύουν τὶς νηφάλιες σκέψεις του, γιὰ παράδειγμα ὅπως ὅταν συνέκρινε δύο ἀνόμοιους συγγραφεῖς, τὸν Λασκαράτο καὶ τὸν Ροῖδη, μὲ βάση ἓνα κοινὸ τους στοιχεῖο: τὸν ἀφορισμὸ τους.² Ἐξί-σσο ἔνδιαφέρον ὑπῆρξε ὁ συσχετισμὸς τοῦ χριστιανικοῦ λυρισμοῦ τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ μὲ ἐκεῖνον τοῦ Κώστα Βάρναλη³ ἢ ἀκόμη ἡ συγκριτικὴ ἀνάλυση τῶν «Τριῶν Ἀπολογιῶν» (τῶν Ροῖδη, Λασκαράτου καὶ Βάρναλη), ποὺ δημοσιεύτηκε μετὰ τὸν θάνατό του.⁴

Μία ἄλλη πολὺ ἀξιόλογη πτυχή τῆς πνευματικῆς του δραστηριότητος ὑπῆρξαν οἱ πολλὲς καὶ ἐμπεριστατωμένες μελέτες του γιὰ τὴ νεοελληνικὴ μας γλῶσσα, ποὺ σὲ ὅλο σχεδὸν τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του δημοσίευε παράλληλα μὲ τὶς φιλολογικὲς: ἄρθρα, ὁμιλίες σὲ συνέδρια ἢ σὲ φοιτητές, διαλέξεις σὲ ἐκκολλη-πτόμενους δημοσιογράφους, βιβλιοκρισίαι γιὰ Λεξικά, Γραμματικὲς καὶ Βιβλιο-ογραφίαι καί, φυσικά, ὁμιλίαι σὲ μαθητές του στὸ Πρότυπο Λύκειο Ἀθηνῶν. Αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ἐνασχόλησή του ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναδείξει ἡ παρούσα ἔκδοση.

Ὁ Γιώργος Ἀλισανδράτος ἦταν ἀπὸ φοιτητῆς δεμένος προσωπικὰ μὲ τὸν Μανόλη Τριανταφυλλίδη καὶ δεχόταν, συζητώντας μαζί του, τὶς σάφρονες καὶ μετριοπαθεῖς προτάσεις του γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ καταγραφή τῆς δημοτικῆς μας γλῶσσας. Τὸν βοήθησε στὸ ἔργο του, στὸ φιλόξενο γιὰ τοὺς φοιτητὲς σπίτι του τῆς ὁδοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ 19. Ὁ Τριανταφυλλίδης στὸν Πρόλογο (μὲ ἡμερομηνία 15 Ἰανουαρίου 1938) τῆς πρώτης ἔκδοσης τοῦ θεμελιώδους ἔργου του *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ. Ἀ τόμος. Ἱστορικὴ Εἰσαγωγή* εὐχαρι-στοῦσε, μεταξύ ἄλλων, «τὸν κ. Στ. Καρατζᾶ δρ. φιλολογίας καὶ τὸν κ. Γ. Ἀλισανδράτο τελειόφοιτο φιλολογίας, ποὺ μὲ βοήθησαν στὴν ἀντιβολὴ καὶ στὴ διόρθωση τῶν δοκιμίων (ὁ τελευταῖος μὲ βοήθησε καὶ στὸν καταρτισμὸ τῶν εὑρετηρίων)».⁵

1. Βλ. Γιώργος Γ. Ἀλισανδράτος, *Κείμενα γιὰ τὸν ἑπτανησιακὸ Ριζοσπαστισμὸ, Νεοελληνικὴ Ἱστορία 4, Βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου Μπενάκη, Ἀθήνα 2008.*

2. Βλ. Γιώργος Γ. Ἀλισανδράτος, «Λασκαράτος καὶ Ροῖδης», *Νέα Ἔστια*, τόμ. 70 (Χριστούγεννα 1961: «Ἀφιέρωμα στὸν Ἀνδρέα Λασκαράτο»), σ. 35-101· καὶ ἀνάτυπο.

3. Βλ. Ἀλισανδράτος, «Ὁ χριστιανικὸς λυρισμὸς τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ὁ ἀντίστοιχος τοῦ Βάρναλη», στὸ *Οἱ ποιητὲς τοῦ Γ.Π. Σαββίδη. Διήμερο στὴ μνήμη τοῦ Γ.Π. Σαββίδη*, Ἐταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Γενικῆς Παιδείας, Ἀθήνα 1988, σ. 183-226· βλ. καὶ στὸ Γιώργος Γ. Ἀλισανδράτος, *Γιὰ τὸν Κώστα Βάρναλη. Ἐνα μῆθημα καὶ τρεῖς μελέτες*, Βιβλιοθήκη τοῦ Μουσείου Μπενάκη, Νεοελληνικὴ Φιλολογία 11, Ἀθήνα 2014, σ. 85-120.

4. Βλ. «Τρεῖς “Ἀπολογίες” (τοῦ Ροῖδη, τοῦ Λασκαράτου καὶ τοῦ Βάρναλη), *Νέα Ἔστια*, τόμ. 167 (Μάιος 2010), σ. 886-920· καὶ στὸ Ἀλισανδράτος, *Γιὰ τὸν Κώστα Βάρναλη*, ὅ.π., σ. 121-154.

5. Βλ. Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ. Ἀ τόμος. Ἱστορικὴ*

Ὁ συγγραφέας αὐτοῦ του βιβλίου ἔχει δείξει, μὲ παρουσιάσεις βιβλίων τοῦ Δασκάλου, πόσο ὁ τελευταῖος ἐνδιαφερόταν γιὰ τοὺς νέους φοιτητές, ποὺ θὰ δίδασκαν μίαν μέραν τὴ ζωντανή μας γλῶσσα στὰ Ἑλληνοπούλα τῆς πατρίδας μας καὶ τῆς Διασποράς (βλ. μεταξὺ ἄλλων, στὴν παροῦσα ἔκδοση, τὰ κείμενα: «Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ») καὶ «Τρία νέα βιβλία τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη»).

Πλήθος εἶναι οἱ μελέτες τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου ποὺ ἀφοροῦν ὄχι μόνο τὴν προσφορά τοῦ Τριανταφυλλίδη, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ τὴν ἱστορία της. Ἀπὸ τὴν παροῦσα ἔκδοση σταχυολογῶ: «Διάλεξη γιὰ τὸν Πέτρο Βλαστό», «*Ἡ Συναγωγή νέων λέξεων* τοῦ Στέφανου Κουμανοῦδου», «Ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης καὶ ὁ Δημοτικισμός», «*Ἡ Ἀπολογία τῆς Δημοτικῆς* τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη», «Ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης καὶ ἡ προσφορά του στὴ Δημοτικὴ».

Παράλληλα μὲ τὴν προσφορά τοῦ Τριανταφυλλίδη καὶ τὴν ἱστορία τῆς γλῶσσας μας, ὁ Ἀλισανδράτος δὲν παρέλειψε νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ νεοελληνικὰ Λεξικά καὶ νὰ παρουσιάσει Γραμματικὲς καὶ Συντακτικὰ ποὺ συνέγραψαν ἄλλοι φιλόλογοι, σύγχρονοι καὶ νεότεροι τοῦ Τριανταφυλλίδη, ὅπως ὁ Ἀχιλλέας Τζάρτζανος, ὁ Ἐμμανουὴλ Κριαρᾶς καὶ ὁ Ἀγαπητὸς Τσοπανάκης.

Ἀσχολήθηκε ἐπίσης μὲ ἓνα ἄλλο σημαντικό κεφάλαιο τοῦ δημοτικισμοῦ, ποὺ ἐδίχασε τοὺς δημοτικιστές, τὴν ἐπίδραση τοῦ Ψυχάρη (*Τὸ ταξίδι μου*, 1888) στὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία, ἐνῶ ἐξέτασε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τὴ γλωσσικὴ εὐαισθησία τοῦ Κωστή Παλαμᾶ καὶ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Κωνσταντίνου Θεοτόκη.

Οἱ ἔρευνές του γιὰ τὴ γλῶσσα μας δὲν περιορίζονταν μόνο στὴ δημοτικὴ. Τὸν ἐνδιέφερε καὶ ἡ καθαρῆουσα, ποὺ ἦταν ὡς πρὶν ἀπὸ μερικὲς δεκαετίες ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Σ' αὐτὴν εἶχαν μεταφραστεῖ, κυρίως ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ ἐξῆς, ἀπὸ τὶς δυτικοευρωπαϊκὲς γλῶσσες, ὅλοι οἱ ἐπιστημονικοὶ καὶ τεχνικοὶ ὅροι τῆς δημόσιας ζωῆς τῆς χώρας μας. Στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ἀλισανδράτου ὑπάρχει ἓνας φάκελος μὲ ἀποδελτίωση ὄρων μεταφρασμένων στὴν καθαρῆουσα, μὲ ἀντίστοιχη παράθεση Λεξικῶν καὶ συναφῶν βοηθημάτων: Ἀγγλογαλλικὸ Λεξικὸ χημείας, Ἀγγλογερμανικὸ Λεξικὸ νομικῶν ὄρων, Λεξικὰ ναυτιλιακῶν, ἀστυνομικῶν, ἱατρικῶν καὶ μαθηματικῶν ὄρων, τὸ *Ὄνομαστικὸν γαλλικὸν καὶ ἑλληνικὸν τοῦ τεχνικοῦ μέρους τοῦ Πυροβολικοῦ* (τοῦ Γρηγορίου Χαντσερῆ, 1853), τὸ *Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἀσκήσεσι καὶ ταῖς τακτικαῖς κινήσεσι τοῦ στρατοῦ παραγγελμάτων* (τοῦ ἴδιου συντάκτη, 1860), κ.λπ. Στὸν ἴδιο φάκελο περιλαμβάνεται ἓνα ἀδημοσίευτο καὶ ἀχρονολό-

Εἰσαγωγή, Ἀθήνα 1938 (= τοῦ ἴδιου, Ἄπαντα, τόμ. 3, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτοῦτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1963).

γητο (πιθανῶς τοῦ 1964) ἄρθρο του, προοριζόμενο γιὰ τὸ περιοδικὸ *Νέα Οἰκονομία*, ἀναφερόμενο στὴν τεχνικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ ὁρολογία. Ἐπίσης σώζονται ἀποδελτιωμένα γλωσσάρια τῶν *Στοχασμῶν* τοῦ Α. Λασκαράτου καὶ ἄλλων, ἕνας φάκελος γλωσσολογραφικοῦ χαρακτήρα μὲ ἐπιγραφές (καταστημάτων, πλοίων, ταβερνῶν κ.λπ.) στὴν καθαρῆουσα, ὀγκώδης καταγραφή ἰταλικῶν λέξεων στὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα κ.λπ.

Ἡ διάρθρωση τοῦ παρόντος τόμου, ἀποδίδει καθαρὰ τὸ πολυδιάστατο γλωσσικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Γιώργου Ἀλισανδράτου. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ ἤθελα προσωπικὰ νὰ προσθέσω, ἀπευθυνόμενη κυρίως στοὺς νέους, εἶναι ὅτι, ἂν σήμερα μᾶς φαίνεται δεδομένη καὶ αὐτονόητη ἡ χρῆση τῆς δημοτικῆς, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι κατακτήθηκε εὐκολά. Γιὰ τὴν καθιέρωσή της χρειάστηκαν ἀγῶνες σκληροί, πολύχρονοι καὶ ἐπίμονοι ἀπὸ φωτισμένους δασκάλους. Εὐχομαι γιὰ τὸν ἀναγνώστη τὸ βιβλίον νὰ ἐνεργήσει ὡς ἔναυσμα-εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀνατρέξει σὲ ἐπιστήμονες καὶ συγγραφεῖς, πραγματικὸς Διδασκάλους τοῦ Γένους, ποῦ ἀσχολήθηκαν ἀπὸ αἰῶνες γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν νέων Ἑλληνικῶν. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω τοὺς Νικόλαο Σοφιανό, Ἰωάννη Βηλαρά, Ἀθανάσιο Χριστόπουλο, Ρήγα Βελεστιλιῆ, τοὺς σχεδὸν σύγχρονους μας Δημήτρη Γληνό, Ἀλέξανδρο Δελμούζο καὶ τόσους ἄλλους.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐντάξω στὴ μακρὰ σειρὰ ὅσων κοπίασαν γιὰ τὴ δημοτικὴ καὶ τὸν Γιώργο Ἀλισανδράτο, ἕνα νεότερο, σεμνὸ, εὐαίσθητο καὶ σταθερὸ ἀγωνιστὴ τῆς γλῶσσας μας. Καὶ δὲν θὰ μπορούσε βέβαια νὰ εἶναι διαφορετικά, ἀφοῦ μὲ τὰ «Γλωσσικά» του συνεχίζει, ὡς γνήσιος Ἑπτανήσιος, τὴν πλούσια ἑπτανησιακὴ μας παράδοση στὰ πεδία τῆς γλῶσσας καὶ τῆς λογοτεχνίας.

Κλείνοντας αὐτὲς τὶς γραμμὲς θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω θερμὰ τὴ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Μουσείου Μπενάκη καὶ ἰδιαίτερα τὴν πρόεδρό της, κυρία Αἰμιλία Γερουλάνου, ποῦ πρόθυμα φιλοξένησαν καὶ αὐτὴ τὴν ἔκδοση στὸ ἐκδοτικὸ πρόγραμμα τοῦ ἰδρύματος· τὸν κύριο Δημήτρη Ἀρβανιτάκη, ὑπεύθυνο τῶν ἐκδόσεων τοῦ Μουσείου Μπενάκη, μὲ τὸν ὁποῖο συνεργάζομαι κυριολεκτικὰ ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ καὶ σὲ πολὺ εὐχάριστη ἀτμόσφαιρα· εἰλικρινεῖς εὐχαριστίες ὀφείλονται ἐπίσης καὶ στὸν κύριο Σπύρο Καρυδάκη, ποῦ φρόντισε μὲ περισσὴ ἐπιμέλεια τὰ κείμενα, καθὼς καὶ τὴν κυρία Ἐριφύλη Ἀράπογλου, γιὰ τὸν σχεδιασμὸ τῆς ἔκδοσης καὶ τὴν ἠλεκτρονικὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὑλικοῦ.

Τασία Εὐθυμιάτου-Ἀλισανδράτου

ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ
ΟΙ ΝΕΟΙ ΚΑΙ ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ*

ΤΟ ΒΙΒΛΙΑΡΑΚΙ ΑΥΤΟ τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη εἶναι μιά του διάλεξη, πού δόθηκε πέρυσι στήν αἴθουσα τῆς Νομικῆς Σχολῆς.¹ (Μιά σύντομη περίληψη τοῦ περιεχομένου θά μᾶς εἶναι πολὺ χρήσιμη.) Στήν ἀρχή ὁ κ. Τριανταφυλλίδης ἀποδείχνει πῶς ἡ σημερινή μας διγλωσσία δὲν εἶναι φυσιολογική, ἀλλὰ ἐπίχτητη – γέννημα καὶ θρέμμα τῆς καθαρεύουσας. Σήμερα, βέβαια, ἡ δημοτική ἔχει νικήσει στή λογοτεχνία (ἀπὸ παλιότερα χρόνια) καὶ στήν πρώτη παιδεία (ἀπὸ τὸ 1917). Μὰ πῶς θά ἐπικρατήσῃ τελειωτικά; Ἡ καλύτερα: τί ζητοῦμε; Νά τί ζητοῦμε: «ένας λαός, μιὰ γλώσσα, μιὰ γραμματική» – λέει ὁ κ. Τριανταφυλλίδης (σ. 4). Δηλαδή, ἔχτὸς ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ πολιτικὴ πού θά ἀκολουθήσουμε, μᾶς χρειάζεται προπαντὸς μιὰ γραμματικὴ εὐκολοδίδαχτη, ὅπου νὰ παραμερίζουν τὰ ἀτομικά μας γοῦστα κι οἱ ἰδιωματισμοὶ καὶ νὰ ἐπιδιώκεται ὅσο τὸ δυνατὸ μορφολογικὴ ἐνότητα, γραμματικὴ πειθαρχία.

Κι ὕστερα ἀκολουθοῦν τὰ δύο κύρια κεφάλαια τῆς ὁμιλίας: ἡ πολεμικὴ κατὰ τῆς μειχτῆς γλώσσας κι ὁ δρόμος τοῦ δημοτικισμοῦ. Λοιπόν, ὁ δημοτικισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ ἀνεχτεῖ τὴ μειχτὴ γλώσσα (τῶν μορφωμένων). Κι οἱ λόγοι εἶναι πολλοὶ καὶ διάφοροι. Γιατὶ ἡ μειχτὴ, σὰ μέση λύση πού εἶναι, ἔχει φοβερὴ πολυτυπία (ἀρχαία καὶ νέα), γίνεται δυσκολοδίδαχτη καὶ γεννάει ἀσυνεννοησία, ἀφοῦ ἄλλωστε δὲν ἀκολουθεῖ τοὺς γλωσσικοὺς νόμους τῆς Νεοελληνικῆς καὶ τὴ δημιουργικὴ πρωτοπορεία τῆς λογοτεχνίας. Ἐξᾴλλου, τὰ σαλόνια κι οἱ μορφωμένοι πού τὴ μιλοῦν, «φραγκαττικίζουν» – τοὺς λείπει τὸ καθαρὰ νεοελληνικὸ γλωσσικὸ αἶσθημα. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀρνιέται –καὶ μὲ τὸ δίκιο του– τὴ μειχτὴ γλώσσα ὁ δημοτικισμὸς τί θέλει; Μετὰ τὴν ὑποχώρηση τοῦ ὀρθόδοξου ψυχαρατισμοῦ (πού ἦταν στὸν καιρὸ του δικαιολογημένος), στὴ φωνητικὴ ἔχουμε διπλοτυπίες (χαραχτήρας – περίπτερο)· στὸ τυπικὸ κυριαρχοῦν δύο τάσεις, μὲ βᾶση πάντα τὸ τυπικὸ τῆς δημοτικῆς: ἡ λογοτεχνικὴ, πού δα-

* Γιώργος Γ. Ἀλισανδράτος, «Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα», Ἀθήνα 1934· ἀδημοσίευτο. Στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει ἡ σημείωση: Ἀθήνα 3.5.35. (Σ.τ.Ε.)

1. Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Οἱ νέοι καὶ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα*, Ἀθήνα 1934 (= τοῦ ἴδιου, *Ἄπαντα*, τόμ 5, Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, Ἰνστιτούτο Νεοελληνικῶν Σπουδῶν, Ἰδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, Θεσσαλονίκη 1963, σ. 240-277).

νειάζεται λιγότερους λόγιους τύπους, κι ή έπιστημονική, πού δανείζεται περισσότερους.

Αυτή είναι ή σημερινή κατάσταση κατά τόν κ. Τριανταφυλλίδη. Κι έμείς οί νέοι τί ύποχρέωση έχουμε; Πρώτα-πρώτα νά γράφουμε τή δημοτική «παντοῦ και πάντοτε», χωρίς δισταγμούς και με καλοπροαίρετη διάθεση, θεματοφύλακες τοῦ κληρονομημένου εμπειρικοῦ θησαυροῦ, άνθρωποι με φλόγα για νέους αγώνες. «Εἶναι ανάγκη, αν θέλουμε νά ξεφύγουμε όριστικά από τή γραμματική αναρχία [...] και νά πειθαρχήσωμε σέ κάποια γραμματική, [...] με τó τυπικό τῆς δημοτικῆς για βάση και άφετηρία νά εξετάσωμε στοχαστικά τί εἶναι πραγματικά ανάγκη νά παραμεριστῆ ή νά τροποποιηθῆ και νά συμπληρωθῆ με λόγια στοιχεῖα» (σ. 34). Κι όλες τις άλλες συμβιβαστικές θεωρίες –ύπουλη προσπάθεια– νά τις πολεμήσωμε.

Αυτή με δέκα λόγια είναι ή όμιλία τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη. Ἐρνηση και πολεμική, θέση και δημιουργία. Και δέ μᾶς εἶναι άγνωστα τὰ όσα ύποστηρίζει. Γιατί κι ή άρνήσή του για τή μειχτή γλώσσα κι ή θέση του για τήν έναία γραμματική, πού θά γίνει βάση και γερό θεμέλιο τῆς κοινῆς γλώσσας, εἶναι θέματα πού τὰ έπεξεργάζεται σ' εκείνο τó όρμητικό και γεμάτο νικητήριο ένθουσιασμό βιβλίο του *Δημοτικισμός* (1924) και ιδιαίτερα στο κεφάλαιο «τί πιστεύω» (σ. 24-26, 39-45, 47-48, 51-58 κ.ά.).

Τó «πιστεύω» αυτό τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη, ἄς γίνει και δική μας πίστη. Ἐν έχουμε τή φιλοδοξία νά μὴν ύστερήσει κι ή δική μας γενεά –ή τρίτη γενεά καθώς λέει ό ἴδιος– στο δημοτικιστικό αγώνα, ἄς κάνουμε πίστη μας τήν Ἰδέα. «Λιγώτερες λοιπόν συζητήσεις και άμεση πραχτική καλλιέργεια σέ κάθε είδος πεζό» – καθώς λέει και ό κ. Τριανταφυλλίδης (σ. 12).

ΤΡΙΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΟΥ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ
ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ, ΟΙ ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ ΚΑΙ Η ΑΓΩΓΗ,
ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ*

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΜΑΝΟΛΗΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ συνεχίζει πάντα με τον ίδιο ένθουσιασμό το έργο της ζωής του... "Υστερ' από το πολύτιμο βιβλίο του *Νεοελληνική Γραμματική. Α' τόμος. Ιστορική Εισαγωγή* (1938), άφησε πρὸς στιγμήν τὴν ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου γιὰ τὴ μεγάλη Νεοελληνική Γραμματική πού ἐτοιμάζει ἀπὸ χρόνια, καί ἀσχολήθηκε με τὴ σύνταξί τῆς Κρατικῆς Γραμματικῆς σάν πρόεδρος τῆς Συνταχτικῆς Ἐπιτροπῆς της. Ἡ ἔκδοσι τῆς Γραμματικῆς αὐτῆς ἀπὸ τὸν Ὄργανισμὸ Ἐκδόσεως Σχολικῶν Βιβλίων τοῦ Ἰπουργείου Παιδείας τὸ 1941 ἀποτελεῖ σημαντικὸ σταθμὸ καὶ πραγματικὴ κατάκτησι τῆς νεοελληνικῆς παιδείας. Μέσα στὴν ἐλεεινὴ κατάστασι καὶ τὴ θλιβερὴ διάλυσή πού βασιλεύει στὰ ζητήματα τῆς παιδείας μας, μόνο τὸ συνταχτικὸ τοῦ Τζάρτζανου (πού ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο ὄργανισμὸ τὸ 1946) μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἀποτελεῖ ἰσάξια προσφορά. Ἡ ἔκδοσι τῶν δυὸ αὐτῶν βιβλίων ἀνταποκρίθηκε σὲ μιὰ ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη καὶ ἱκανοποίησε τὴ μακροχρόνια ἐπιθυμία τοῦ ἔθνους νὰ ἰδῇ ἐπιτέλους ἐπιστημονικὰ ἐπεξεργασμένες τὴ γραμματικὴ καὶ συνταχτικὴ νομολογία τῆς γλώσσας του, γιὰ νὰ μπορῇ νὰ ὑπερασπίσει τὰ δίκαιά τους καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὸ σεβασμὸ τους.

Ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ ἐχαιρετίστηκε ἀπὸ τίς ζωντανές δυνάμεις τοῦ ἔθνους, τότε πού κυκλοφόρησε (καλοκαίρι τοῦ 1942), συζητήθηκε πολὺ καὶ ἀποτέλεσε ἓν' ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα πνευματικὰ ζητήματα, πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, ἀπασχόλησαν τὸν ἐπιστημονικὸ καὶ πνευματικὸ μας κόσμὸ στὴν περίοδο τῆς Κατοχῆς.¹

* Γιῶργος Γ. Ἀλισανδράτος, «Τρία νέα βιβλία τοῦ Μανόλη Τριανταφυλλίδη: *Μνημόσυνα, Οἱ ξένες γλώσσες καὶ ἡ ἀγωγή, Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις*» ἀδημοσίευτο. Στὸ τέλος τοῦ κειμένου ὑπάρχει ἡ χρονολογικὴ σημείωσι: *Νοέμβριος 1947*. (Σ.τ.Ε.)

1. Ἡ Κρατικὴ Γραμματικὴ, ἡ περίφημη ἀλλὰ θλιβερὴ «Δίξι τῶν τόνων» με τὴν πιὸ θλιβερὴ «Ἀντιδιὰ» της (= τὸ ζήτημα Κακριδῆ), ἡ Ὀδύσεια τοῦ Ν. Καζαντζάκη, καὶ ἡ ἀξία τῆς λογοτεχνικῆς παραγωγῆς τῆς γενεᾶς τοῦ 1930 (ἔπως καθιερώθηκε νὰ λέγεται), εἶναι τὰ σημαντικότερα θέματα πού, με τὴ σχετικὴ πολιτικὴ οὐδετερότητα πού παρουσίαζαν, μπόρεσαν νὰ συζητηθοῦν κάπως ἐλεύθερα τὸν καιρὸ τῆς Κατοχῆς. – Τὸ ζήτημα τῆς γενεᾶς τοῦ 1930 (ἂν μπορῇ νὰ θεωρηθῇ πὼς ὑπάρχει τέτοιο «ζήτημα») ἀναστάτωσε ξανά

Στά δύσκολα χρόνια τῆς Κατοχῆς δὲν ἐτύπωσε δικό του βιβλίο ὁ Μ. Τριανταφυλλίδης. Συνέχισε ὅμως καὶ τότε τὴν ὠραία πρωτοβουλία ποὺ εἶχε πάρει τὸ φθινόπωρο τοῦ 1934, μετὰ τὴν παραίτησή του ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, δηλ. ἕνα στενὸ φροντιστηριακὸ κύκλο ἀπὸ φοιτητὲς καὶ φοιτήτριες τῆς φιλολογίας. Στὸ φιλόξενο σπίτι του στὴν ὁδὸ Πατριάρχου Ἰωακείμ, μὲ τὴ βαθύτατα πολιτισμένη ἀτμόσφαιρα, μὲ τὴν πλουσιότατη καὶ ἀσφαλῶς μοναδικὴ στὸ εἶδος τῆς βιβλιοθήκη του, φιλόφρων καὶ εὐπροσῆγγος οἰκοδεσπότης, πρόθυμος γιὰ ἐπιστημονικὴ χειραγωγία διδάσκαλος, δεχόταν μιὰ φορά τὴν ἐβδομάδα τοὺς νέους του φίλους, ποὺ πῆγαιναν μὲ ἰδιαιτέρο ἐνδιαφέρον ν' ἀκούσουν τὸ ζωντανὸ μάθημά του.²

Μετὰ τὴν Ἀπελευθέρωση, τὸ 1945, πῆγε στὴν Αἴγυπτο, ὅπου κάλεσε συνέδρια τῶν ἐκπαιδευτικῶν τοῦ ἐκεῖ Ἑλληνισμοῦ,³ συνεχίζοντας ἔτσι τὴ γνωριμία του μὲ τὸν Ἑλληνισμὸ τῆς Διασπορᾶς, γνωριμία ποὺ τὴν εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ τὸ ταξίδι του στὴν Κων/πολη τὸ 1937, καὶ στὴν Ἀμερικὴ τὸ 1939. Ὑστερα ξανάρχισε τὸ φροντιστηριακὸ του κύκλο, χωρὶς νὰ παραλείψῃ καὶ τίς ταχτικὲς κάθε χρόνο ὁμιλίες του στὴν Ἀθήνα – ἐφέτος μάλιστα καὶ στὴν Πάτρα. Ἀλλὰ καὶ ἡ συγγραφικὴ του προσφορά, αὐτὴ προπαντός, εἶναι σημαντικὴ. Ἀπὸ πέρσι ἐτύπωσε τρία νέα βιβλία ποὺ ἐπιγράφονται:

Οἱ ξένες γλῶσσες καὶ ἡ ἀγωγή

Μνημόσυνα: Ψυχᾶρης, Πάλλης, Φωτιάδης, καὶ

Λεξιλογικὲς ἀσκήσεις γιὰ τὴν δὴ καὶ βη Δημοτικῶν. Βιβλίο τοῦ μαθητῆ.

Ὡστε, καθὼς βλέπουμε, ἡ ἐπιστημονικὴ δραστηριότητα τοῦ καθηγητῆ Τριανταφυλλίδη, καὶ τώρα ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τὸ πανεπιστήμιο, δὲν παύει νὰ εἶναι ἐντατικὴ καὶ ἐκτεταμένη. Δὲ θὰ ἦταν ἴσως ὑπερβολὴ νὰ μιλήσουμε σχεδὸν γιὰ οὐσιαστικὴ πανεπιστημιακὴ διδασκαλία, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἕναν ἐξαίρετο, φωτισμένο καὶ ἐντελῶς θεληματικὰ ἐξωπανεπιστημιακὸ διδάσκαλο.⁴

Στὸ μελέτημα ποὺ ἀκολουθεῖ, θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν τριῶν βιβλίων ποὺ ἀναφέραμε μόλις προηγουμένως. Θὰ ἐξετάσουμε πρῶτα τὰ *Μνημόσυνα* καὶ ὕστερα τὰ δυὸ ἄλλα, ποὺ νομίζω πὼς ἀποτελοῦν ἐπιστημονικὴ καὶ ἐκδοτικὴ συνέχεια.

τὸν τελευταῖον καιρὸ τοὺς λογοτεχνικοὺς μας κύκλους, καὶ μάλιστα χωρὶς καμιά εὐπρέπεια καὶ κοσμιότητα.

2. Μιὰ τέτοια συγκέντρωση περιγράφει ὁ Ἡλίας Βενέζης στὴν ἐπιφυλλίδα του «Ἀπόγεμα», στὸ *Βῆμα* τῆς 23.2.1947.

3. Βλ. Μανόλης Τριανταφυλλίδης, *Οἱ ξένες γλῶσσες καὶ ἡ ἀγωγή*, Ἀθήνα 1946, σ. 200.

4. Ἀξίζει νὰ σημειωθῇ ἐδῶ ὁ τιμητικὸς ὑπαινεγμὸς ποὺ κάνει γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ κ. Τριανταφυλλίδη πάλιν ὁ κ. Ἡλίας Βενέζης στὴν ἐπιφυλλίδα του «Παρελθόν», στὸ *Βῆμα* τῆς 19.10.1947.